

לשחות נגד החרם

חרם שחויים נערים ונערות בבית הספר, בשכונה או בכל מסגרת אחרת, עלול לגרום להשלכות הרסניות עד בלתי הפיכות עבורם. מוקד טלפוני חדש מציע להם תמיכה רגשית מיידית וליווי מלא לאורך זמן עד לפתרון הבעיה

/ רחלי מלקי-בודה /
צילום: נעמה שטרן

ב א ח ד
הימים הראשונים למלחמת חרבות ברזל הטלפון במוקד בבניין כלל בירושלים לא הפסיק לצלצל. "כל פעם התקשרו, מלמלו משהו, וניתקו", נזכרת שני בלוך (38) נשואה ואם לילד, אחות במקצועה המתנדבת במוקד. "ככה כמה פעמים. לא ידענו מי נמצא מאחורי הקו רק זיהינו שזו בת. אבל אז, באחת הפעמים, שניות בודדות לפני הניתוק, הספקתי להשחיל את המילים 'האם את במקום בטוח? הכול בסדר? נשמח שתתקשרי שוב, אני פה בשבילך'. השיחה נותקה ואחריה התקשרה בחזרה. היא פשוט לא הצליחה לדבר, רק בכתה ובכתה. הבנתי שאני חייבת להחזיק לה את היד, שלא תהיה לבד או פשוט אמרתי לה תבכי, תבכי, אני פה ואני שומעת אותך.

רציתי לבכות איתה ביחד ואפילו לא ידעתי על מה. אחרי שהבכי נרגע היא הצליחה לספר לי על הבעיות שלה, ועל איך המלחמה הציפה הכול. היא סיפרה כמה היא לא סומכת על אף אחד ופשוט לא הצליחה להרגיע את עצמה".
זהו מקרה אחד מתוך מגוון פניות שמגיעות מתוך הבטן הפצועה של החברה הישראלית. "הקמנו את המוקד לפני המלחמה", מספרת אורית רוז, מנכ"לית העמותה. "ומהר מאוד מצאנו את עצמנו עושים התאמות למצב חירום. המון ילדים נתלשו מהמסגרות שלהם ועברו ממקום למקום. הילדים האלו עברו טלטלה גדולה, אין להם סביבה בטוחה והם צריכים להתאקלם מחדש בתוך כיתות קיימות. במצב כזה נוצרת הקצנה של כל הקשיים החברתיים שכבר היו קיימים. יש המון סדקים בתחושת השייכות, מתיחות פנימית מאוד גדולה שמחלחלת מתוך עולם המבוגרים ומוקרנת לחברת הילדים. אנחנו רואים הרבה מאבקים, חיקויים של מופעי מלחמה. הרבה מאוד ילדים מסרבים להגיע לבית הספר בטענה שלא טוב להם. יש משחקי כוח בתוך קבוצות הוואטסאפ, דברים שכבר היו קיימים עוד קודם אבל עכשיו יש להם גם גוון מלחמתי".
"כל מי שבשוליים, המצב של המלחמה דוחק אותו יותר",

מ נ ת ח ת
בלוך, "כולם רגשים מוצפים ואז הילדים הפוגעניים מוציאים את זה יותר והילדים הפגועים חוטפים יותר. מלחמה פשוט מחמירה את כל מקרי הקצה האלה".
"בעצם נוצרת החרפה", מוסיפה רוז, "אם יש מוגנות ויש השגחה ויש מישהו שיכול למוסס את הפחדים ואת המתחים ויודע לארגן את הכוחות בתוך הכיתה, מה טוב. אבל אם יש התרחשויות שקורות מאחורי הקלעים, זה כבר סיפור אחר. אנחנו יודעים היום שחרם הוא תרבות בתוך תרבות – המורה לא חייב לראות את זה, הוא לא חייב להיות ער לזה. הילדים שבעצם חווים את המתח מתרגמים אותו לתוך ההתנהלות החברתית. יש

ילדים שאבא שלהם נמצא כבר חודשים בצבא, יש משפחות שהמלחמה גורמת שם להמון סדקים בווגיות של ההורים, וכל זה מגיע למרחב החברתי הכיתתי. ילדים שמרגישים שכתוב להם על המצב שמשוהו לא בסדר בבית יכולים להפוך להרבה יותר מהוססים, וילדים חזקים יותר משתמשים בחולשה הזאת.

בלוך מספרת שהגיעה למוקד שיחה מילדה שמתמודדת עם בעיות חברתיות ונפשיות, "עד שסוף־סוף הגיע לכיתה מורה שראה אותה והצליח לעשות איזשהו סדר, להרים את המצב החברתי שלה ולתמוך בה – הוא גויס בצו 8 ונעלם לה. גם אירועים כאלה יכולים לערער את כל היציבות".

רו (46), נשואה ואם להמישה, היא עמיתה בבית המדרש לרבנות ישראלית ופסיכותרפסטית גופנית במקצועה. במסגרת תפקידה יצא לה לפגוש לא רק ילדים שעוברים חרמות, אלא גם מבוגרים שמתמודדים עם הדרה חברתית. "מגיעים אליי סיפורים של אנשים בוגרים שמספרים על חרמות במכינות, בצבא ובאוניברסיטה. אנשים גם מספרים על חרמות ביישובים ועל מצב שבו פתאום הכול התהפך עליהם. אחת המצוקות הכי גדולות בחרם היא שהרבה פעמים הוא לא קשור אלייך, אבל את עסוקה בהלקאה עצמית. את מתחילה לבחון ולשאל את עצמך, 'מה עשיתי לא נכון שמתנהגים אליי ככה?'

"הגיע אלינו סיפור של בחורה מקסימה שעברה חרם בתוך היישוב שנולדה בו אחרי שחזרה לגור שם. היא הסתובבה במשך שנתיים בתחושה שמשוהו לא בסדר ולא הצליחה להבין למה זה היה אליה, עד שגילתה שאחר מבני המקום נוטר לה טינה על משוהו לא ברור שאירע ביניהם בעבר, והוא יצר כדור שלג שהצליח להרביק עוד אנשים נגדה וזה נגמר בהחלטה שלה לעזוב את היישוב. ככל שאני נחשפת יותר לסיפורים אני מגלה כמה תחושת שייכות היא דבר שאנחנו זקוקים לו כבני אדם, גם כילדים וגם כמבוגרים, וכמה רחיקי יכולה להיות דרמטית בחוויית החיים".

את הפרסומים הטריים על המוקד מקרמים שני ילדים, איתן ועטרה, שעברו בעצמם חרם והתגברו עליו. בסרטון נראה איתן כשהוא פותח את הלוך הפרטי שלו ומגלה שם תמונות משפיליות שלו וכיתובים פוגעניים, ועטרה מזמינה הורים וילדים הסובלים מניכור חברתי לפנות אליהם לעזרה.

מאחורי המוקד שהוקם בשיתוף עם עיריית ירושלים, עומדת "כנפי דרוו"

מימין: אורית רז, שני בלוך ויהודית שבתא

שני בלוך: "מי שבשוליים, המצב של המלחמה דוחק אותו יותר. כולם מוצפים רגשית, ואז הילדים הפוגעניים מוציאים את זה יותר והילדים הפגועים חוטפים יותר. מלחמה פשוט מחמירה את כל מקרי הקצה האלה"

עמותה שהקימו שייקה וחגית אליעמי, ונקראה על שמו של בנם דרוו, שעבר שתי אפיזודות של חרם כילדותו ולאחר מאבק ממושך בהשפעות ההרסניות שלו בחר לסיים את חייו בגיל 23. "המשפחה של דרוו התמודדה עם מושג שהיום אנחנו יודעים לקרוא לו נעילה חברתית", מסבירה רו, "זו סיטואציה שבה הילד לא יכול להוציא את עצמו מהמצב וגם ההורים לא מצליחים לחלץ אותו ממנו. במקרה שלהם גם בית הספר לא עזר וגם הקהילה לא עזרה והם נאלצו לעזוב את מקום המגורים.

לאחר שדררו בחר לסיים את חייו, המשפחה החליטה להילחם בתופעת ההרמות כדי להציל נפשות ולחסוך מילדים והורים נוספים את מחיר הכאב".

אל השיחה מצטרפת יהודית שבתא, מתרגמת ועורכת לשון במקצועה ומתגוררת במוקד. "מישהי התקשרה אליי הרבה שנים לאחר חרם שעברה אחרי שהגיעה לכיתה חרשה. בגלל שהייתה יותר שקטה ומופנמת הפכו אותה לשק החבטות של כל הכיתה. היא לא סיפרה כלום בבית, ורק שנים אחר

כך זה התחיל לצאת. באותו מקרה, השיחה הייתה מופנית דווקא אל האם כדי לעזור לה עם רגשות האשם הכבדים שלה על כך שהיא לא הייתה שם בשבילה. אותה ילדה עברה אחר כך תקופות קשות של סמים והידרדרות. אז יש מקרים שבהם הסיוע הוא בכלל להורים".

למרות מיקומו של המוקד בירושלים, הורים מתקשרים מכל הארץ. כדי להכשיר את המוקדנים השתמשו גם בסימולציות המבוססות על מקרים שהתרחשו במציאות והגיעו לעמותה עוד קודם לכן. "היה למשל ילד שהתקשר ביחד עם משפחה שלו", מתארת בלוך, "הם עברו דירה והוא הגיע למסגרת חדשה. אותו ילד שבר את הרגל ונאלץ להתנייד בכיסא גלגלים, והמוגבלות שלו הגבילה את הכיתה. הם לא יכלו לצאת לחלק מהפעילויות שתכננו

ולא להיכנס למקומות שהם לא נגישים. סביב הרבר הזה הילדים פיתחו אליו עוינות וממש הפנו לו את הגב. מדובר בילד שלא בא מרקע של בעיות חברתיות, ובכל זאת מצא את עצמו בחרם נוראי".

איך טיפלתם במקרה הזה?
"לאחר תשאול הבנו שהמנהיג של הכיתה משלח בו את כולם. אבל כן היו לו שני חברים שדיברו איתו. הבנתי שמדובר בילד שתמיד היו לו חברים והיה גם פעיל בקבוצות ספורט. ניסיתי לרדת לעומק הקשר עם החברים האלה והבנתי שיש שם חברות הרדית מקסימה, שהם איתו בכל מצב ומתנגדים לחרם. אז קודם כול חיזקתי והרגשתי לו את המקום הזה, שהיה עבורו לא ברור מאליו. הראיתי לו שאפילו למלך

אורית רז: "חרם הוא לא אפיזודה חולפת, זה אירוע שיכול לקבוע את מסלול חייו של אדם. זה משפיע על זוגיות, על בחירת מקצוע, על יכולת ההתארגנות מבנים אישיותיים"

על זוגיות, על בחירת מקצוע, על יכולת ההתארגנות החברתית בחיים, על מבנים אישיותיים שנוצרים אחר כך כמו הימנעות וחרדה. לכל אחד מאיתנו יש רגעים שבהם הוא הרגיש מחוץ להבורה והוא זוכר כמה הם היו קשים, אז תחשבו על אירוע ממושך, יש לזה אפקט מאוד גדול על הנפש ואחר כך על כל ההתנהלות בחיים. יש מחקרים שעשו השוואות בין התמודדות אחרי תקיפה מינית ובין התמודדות אחרי חרם", היא מוסיפה, "גילו שהמצוקה הרבה יותר גדולה אחרי חרם. כלומר, מבחינת ההתאוששות, לחרם יש נזק מצטבר מאוד גדול".

"לעבור חרם זה לקבל טביעת אצבע רצינית באישיות שלך", מאשרת בלוך, "אחת מהמתגדרות סיפרה לנו על בחורה שעברה פגיעה מינית קשה מאוד וגם חרם. היא אמרה שהחרם היה חוויה אפילו יותר קשה מהפגיעה המינית".

איזה יכולת יש למוקד טלפוני לסייע במקרים כל כך מורכבים? הרי בדרך כלל צריך התערבות בשכונה ובקהילה של הפונים.

"ברמה הראשונית, המוקד נותן מענה לתחושת הברידות שהיא אולי החלק הכי קשה של כל הסיפור הזה", אומרת רו, "במצב של חרם, האדם ומשפחתו מרגישים ברירות תהומית והידיעה שיש עם מי לדבר היא חשובה בפני עצמה".

בלוך מוסיפה שהתקשרה אליה אמה שבתה לומדת בתיכון שבו החרימו ילדה אחרת, "היא אמרה שזה הגיע ממש למצב של בריונות ואלימות כלפי אותה ילדה. בעקבות המקרה אותה אמה מפחדת לשלוח את הבת שלה לבית ספר שזה מה שקורה בו. היא הסבירה שהבת שלה לא משתתפת בחרם אבל מפחדת להביע עמדה אחרת כדי לא להיפגע בעצמה. ניסינו להבין אם המורה מעורבת והתברר שהיא לא עושה הרבה. גם בין ההורים נהיו ויכוחים, הסיפור הזה עשה שם ברוק שלם והצעתי לה את ההתערבות שלנו".

המוקד מגובה במערך שלם של פסיכולוגים ויועצים, שבמידת הצורך יכולים להיכנס לבית הספר ולהתערב. רו מסבירה שזו הייחודיות שלהם, "יש לנו נוהל שנקרא 'התערבות חכמה' במסגרתו אנחנו מפעילים שגרירים של העמותה בתוך השכונות, בתוך הקהילות עצמן, יחד עם השירות הפסיכולוגי ומנח". אנחנו יודעים ליצור התערבות מאחורי הקלעים ולעבוד לפי פרוטוקול חרם שכתבו יעל אברהם ור"ר אודליה אלקובי. זה מודל שנוסח בהרבה אופנים ולאורך זמן", אומרת רו "זו לא אפיזודה חולפת, זה אירוע שיכול למחרים או לכיתה, אלא פשוט מצליח

לפרום את המוקדים שיוצרים את החרם ואת הסביבה שמאפשרת אותו, ובדרך מאוד עדינה, ובלי לסמן שעיר לעזאזל בצורה כזאת אף אחד לא ניווק מההתערבות, לא הילד המחריים, לא הכיתה ולא המחנכת. לכן זו התערבות חכמה."

תרחיבי קצת, איך בדיוק עובדת ההתערבות הזאת?

"אתן דוגמה. פנתה אלינו אמא שדיווחה על חרם קשה שהילדה שלה עוברת. היא סיפרה שהבת שלה לא ישנה בלילה, לא מצליחה לאכול, אמרה שהיא נורא מודאגת. הילדה גם לא רצתה ללכת לבית הספר בגלל מה שעברה בכיתה. לקח לנו זמן להבין מה בדיוק קורה שם, כי בהתחלה האמא לא רצתה לספר. אחרי שפעלנו בשטח, הבנו שיש בכיתה שלה דינמיקה מאוד לא בריאה מצד ילדה שפעלה ככוחנות מאוד גדולה בכיתה, שזכתה לגיבוי מהבית, ומורה שכבר הייתה לה היסטוריה של חרמות בכיתה. זה היה מקרה של צוות חינוכי בבית ספר שהגיעו אלינו כמה תלונות לגבי ושללא ידע איך להתמודד עם הילדים. ההורים דווקא היו מודעים לבעייתיות, אבל מצאו את עצמם במצב של חוסר אונים נוראי מול המערכת כי לא היה למי לפנות. את האמא שפנתה אלינו גלגלו מכל המדרגות, ופתאום ההורים האחרים התחילו להתרחק גם ממנה, שזה תרחיש שאנחנו שומעים המון. הרבה הורים לילדים מוחרמים מוצאים את עצמם במצב של ניכור הורי מעצם זה שהם מעלים את הבעיה. הם נתפסים כאנשים שמביאים רעש מיותר, שעושים בלבן, ולכן הקושי הוא כפול."

אז איך טיפלתם במקרה הזה?

"פנינו לשיירות הפסיכולוגי החינוכי בהסכמה של ההורים, והתחלנו ליווי משותף, כשאנחנו נכנסים בעדינות רבה כדי לחקור את המצב ולהבין עם מי אנחנו יכולים לעבוד בתוך הסיטואציה הזאת. הבנו שיהיה קשה לעבוד עם המחנכת ויהיה קשה לעבוד עם המנהלת. אבל המפקחת הייתה בתוך הסיפור ובמשך חצי שנה ליווינו את המקרה הזה דרכה, כשבכל פעם בנינו את הדרך איך לתמוך בילדה, איך להחזיר אותה למעגל החברתי, איך לשוחח עם המורה, איך לבוא אל בית הספר בגישה שתשיג שיתוף פעולה ולא בגישה עוינת. עשינו המון דברים שאפשרו בסופו של דבר לילדה לחזור למסגרת הלימודית ולהורים לחזור לתפקד ולהרגיש שהם נתמכים ומגובים, שהם לא לבד."

העצמאות. אופק הייתה מהראשונות להציב את נושא החרם על שולחן הדיונים, כשבחרה לספר כיצד התעללו בה בני כיתה, ובהמשך השתמשה בסיפור שלה כדי להעצים ילדים אחרים. במובנים רבים, ראשון וגם יומיות אחרות כמו שירי קניגסברג, שהקימה את "ים של חברים", עשו לנושא החרמות את מה שתנועת "מי טו" עשתה לנפגעות תקיפה מינית – הן הכריזו שהבושה עוברת צד. הייחודיות בפעילות של כנפי דרור ובמוקד שלהם היא ההתייחסות לנושא החרם בתפיסה הוליסטית וקהילתית. "אנחנו לא חושבים שהפתרון נמצא אצל הילד המחריים", מבהירה רז, "אנחנו תולים את השינוי בקהילה, ומכוונים לטיפול במבנים החברתיים".

עד כמה נכון להניח שמאחורי כל ילד מחריים עומדים הורים שמתנהגים באופן שמלמד אותנו להיות כזה?

"הגיע אלינו למשל מקרה של ילד מחריים שאבא שלו היה קבלן תשתיות. כשהמנהלת הזמינה את ההורים של הילד, היא הייתה צריכה להתמודד מול הורה שיש לו המון כוח וסמכות בסביבה שלו, מישוה שהיא תלויה בו במסגרת בית הספר. אחוז מסוים של ילדים פוגעניים באמת מגיע מבתי של הורים שחושבים שהמרחב הציבורי הוא שלהם ושהם יכולים לפעול בו כרצונם. מולם צריך אנשים עם ישירות מאוד גדולה כדי להסדיר את האקלים החברתי מחדש ולהגיד 'לא בבית ספרנו', אתם לא יכולים להתנהג ככה, לא משנה מה התפקיד שלכם ולא משנה כמה כוח יש לכם".

מהניסיון שלכם, אילו פרקטיקות הכי

יעילות במיגור החרם?

"הגילוי שלנו הוא שהרבה התארגנויות של חרם קשורות לאקלים חברתי מסוים

שמאפשר אותו. כשאנחנו מצליחים לשנות משהו בתמהיל הזה, הסיטואציה משתנה. אם אנחנו מצליחים לגעת בקבוצת השווים, שזה המפתח העיקרי, אפשר לפורר את כל המבנה שיצר את החרם. אבל הפנייה לחברי אותה קבוצה לא יכולה להיעשות באופן רשמי, אנחנו צריכים לפורר אותה בצורה מאוד עדינה.

"בדרך כלל אנחנו לוקחים מנהיג מול מנהיג – אם ישנו הילד שגורם להתארגנות הזאת, אנחנו ניקח ילד אחר שיש לו כוח ונתחיל לבנות את הכוח המקביל, נצטרף עוד ילד ואחר כך עוד ילד, עד שניצור סיטואציה פומבית שבה המשקלים יתהפכו. זה יקרה בהדרגה, וזה ייקח זמן. חרם הוא לא משהו שפותרים ברגע".

רו סבורה שמעבר לטיפול בחרמות, מיומנויות חברתיות הן משהו שצריך ללמוד באופן מובנה בתוך בתי הספר. "זה צריך לקרות בתוך תנועות הנוער, זה צריך לקרות בעולם המבוגרים, כי לא אחת מתגלה שיכול להיות גם קשר בין סוגים שונים של התעללויות", היא אומרת.

"אני באופן אישי מכירה סיפור של מישהי שעברה פגיעה מינית וכתוצאה מכך עברה חרם חברתי", מציינת שבתא, "הפגיעה הפכה אותה לילדה מאוד מופנמת ועצובה

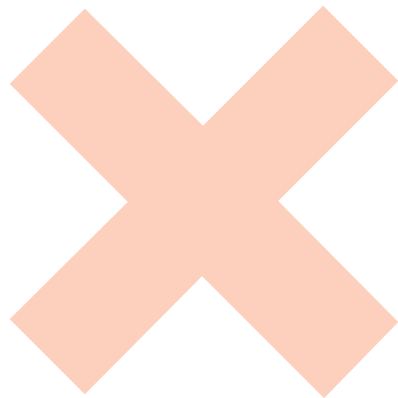
ושקטה, ואז הילדות בכיתה לא אהבו אותה ולא הזמינו אותה לשום דבר. היא נפגעה ממה שנפגעה, ועל זה נוספה לה עוד פגיעה. אני מרגישה שהעניין של הטיפול בחרם בצורה מערכתית והתבוננות על התמונה הגדולה יכול להביא גם לריפוי חברתי מאוד עמוק. אפילו אם מסתכלים על הסיפור הישראלי, גם לשם חזרה שפה של הדרה והתנכרות. אנחנו מפולגים, ואנשים יכולים להחרים זה את זה גם על רקע חילוקי דעות פוליטיים. ריפוי בכיתה אחת או ביישוב אחר יכול להביא גם לריפוי חברתי ברדיוס רחב יותר".

יש אנשים שלא ברור להם למשל שבשעושים יום הולדת לילד צריך להזמין לפי חתכים – בנים, בנות, רק מהביתה, רק מהשבט, כדי למנוע פגיעות. איך מתמודדים עם מקומות שבהם הנורמות לא לגמרי ברורות להורים?

רו: "נכון, זה קיים, ולכן גייסנו רשת ארצית של שגרירים שפועלת בתוך בתי הספר והקהילות. יש לנו למעלה מ-300 שגרירים כאלה, והם עובדים על הסברה באזור מגוריהם. הכי טוב כשיש בכיתה נציג מטעם ההורים שיכול לדבר את הסיפור הזה ולהנכיח אותו רגע, במקרה כזה אותו אדם יכול לשמש כתובת עבור הורים שחווים קושי ורוצים להתריע בפניו. לי עצמי יש ילדה עם צרכים מיוחדים", משתפת רז, "ואני יודעת עד כמה הנושא הזה הוא רגיש. אני נפגשת עם שאלות כמו איך אני מפלסת לה דרך בתוך החברה, איך אני עוזרת לה. ואם יש כתובת אז אני יכולה להתריע מראש אם יש בעיה. כל הסיפור הוא לא להיות לבד".

כמה השפעה יש להתנהגות של הורים בתוך מצב של חרם, והאם יכולה להיות זליגה של חרם בתוך הכיתה גם למאבק בין ההורים עצמם?

"חרם הוא כמו פצצה, כמו פיגוע בתוך הכיתה. כשמתקיים אירוע כזה כולם נפגעים ממנו, רק שהם לא תמיד מודעים לכך. פעם פנתה אליי בכירה במכון מחקר מוביל ואמרה לי שהיא רוצה לעזור לנו. שאלתי אותה מה המוטיבציה שלה לעזור לנו והיא סיפרה שלפני חמישים שנה הייתה ילדה בכיתה שלה שעשו עליה חרם, והיא עצמה ראתה ולא עשתה שום דבר. עד היום זה ממשיך להטריד אותה. בסוף זה לא סיפור של ילד שמוחרם או ילד שמחריים, זה סיפור שלם שיכול להקרין על תחושת המוגנות והשייכות של כל הקבוצה, זה הסיפור שלנו כחברה. ■

יהודית שבתא: "אם מסתכלים על הסיפור הישראלי, רואים שפה של הדרה והתנכרות. אנחנו מפולגים, ואנשים יכולים להחרים זה את זה גם על רקע חילוקי דעות פוליטיים. ריפוי בכיתה אחת או ביישוב אחד יכול להביא גם לריפוי חברתי ברדיוס רחב יותר"

המוקד פועל בימים א'-ה' בשעות 14:00-20:00 בטלפון 074-7117700.

מדינת ישראל לא תשכח את הרגע שבו עלתה אופק ראשון להדליק משואה בערב יום